

Flexscapes

In illusie kan je niet wonen*

Ouverture

Zo vanzelfsprekend als het motief 'interieur' een plek inneemt in de Hollandse kunsthistorie is in de hedendaagse Nederlandse maatschappij 'wonen' een thema, vaak gekoppeld aan de woorden: crisis, stress en carrière. Mirte van Duppen introduceert de hieraan verwante gevoelens in haar film via haar keuze voor drie protagonisten, in de vorm van woongemeenschappen verspreid over Noord-Brabant. *The Garden* is bedoeld voor studenten, maar liefst 200 woningen zijn voor de duur van 10 jaar geplaatst op een terrein in Tilburg dat in eigendom is van Hogeschool Avans, en 'tijdelijk' nog niet is ontwikkeld. In Vessem bestaat de gemeenschap *Kerkberg* uit slechts 8 sociale huurwoningen aan de rand van het dorp, wat hooguit 10 jaar mag duren. De bewoners van *Buurtschap te Veld* in Eindhoven mogen daarentegen 30 jaar in hun flexwoning verblijven. Het is een combinatie van zelfbouw, sociale en midden huurwoningen; een klein flexdorp van 670 huizen.

Deze drie situaties worden door Mirte van Duppen geobserveerd, gedocumenteerd en gecombineerd in een visueel beeldrijm. De architectuur speelt hier de hoofdrol in een landschap van stedenbouwkundige planning. Geen interieurs of gezichten; de menselijke aanwezigheid lijkt bijzaak. Waar de camera zwijgt, spreekt het onderzoek in de vorm van meerstemmigheid; er zijn uitspraken van alle 'stakeholders' te horen die ervaringen delen, opinies en verwachtingen die - hoewel Mirte geen oordeel velt - toch verwijzen naar een zeker ongemak rondom de niet geheel vrijwillige vorm van wonen.

Stad

Vertrekkend vanuit het idee dat de 'flexwoning' een anomalie is in de algemene opvatting over succesvol wonen, en dan met name in een stedelijke context, dient zich allereerst de vraag aan: wat is een stad? Eenvoudig gesteld zijn steden een verzameling van architectuur en logistiek die zijn verbonden door verschillende functies. Al gaat dat natuurlijk wel voorbij aan het feit dat steden vol zijn van leven, van mensen en van handelingen. Architect Aldo Rossi beschrijft architectuur en theater vanuit een sterke gelijkenis, beiden impliceren een geschiedenis met een begin, een ontwikkeling en een einde. 'Zonder gebeuren is er geen theater en geen architectuur...' Ofwel de stad is onlosmakelijk verbonden aan de mensen die voortdurend structuur aanbrengen in hun omgeving om alle publieke situaties zo wenselijk mogelijk, en vooral ook samenhangend, in te richten. In de woorden van Rossi: 'De architectuur was één van de middelen die de mensheid had gezocht om te overleven; ze was een middel om uiting te geven aan het fundamentele streven naar geluk.'

De verwondering van Mirte van Duppen over de vraag in hoeverre er rechten kunnen worden verbonden aan woongenot is te herleiden naar het menselijke streven naar levensgeluk; wonen geeft daaraan een uitgesproken praktische én een minstens zo belangrijke symbolische invulling. Een huis is meer dan

bescherming tegen de weerselementen. Filosoof Emanuele Coccia ziet het huis zelfs als een morele realiteit en een vluchtige harmonie die voorwerpen en mensen samenbrengt in een fysieke, maar ook spirituele intimiteit. Dat die niet vanzelfsprekend iedereen wordt gegund bij het betrekken van een flexwoning komt in de film tot uiting bij het horen van de verschillende uitspraken, waarbij niet alleen bewoners, maar ook ontwerpers en beleidsmakers zich ervan bewust zijn dat een huis en een thuis niet hetzelfde is.

Huis

Waar Mirte van Duppen in haar eerdere project *AgriValley* inzoomde op het surrealisme van het alledaagse is dat in *Flexscapes* de illusie. Deze illusie wordt gecreëerd met alle betrokkenen, ongeacht of het een beleidsambtenaar is, projectontwikkelaar of bewoner: ieder speelt zijn rol en krijgt zijn deel. En de illusie begint al bij het gebruik van woorden, of om precies te zijn het spel met woorden, waarbij de termen 'tijdelijk' en 'permanent' bij de gehoorde stemmen niet alleen aanleiding zijn voor een semantische discussie, het biedt ook de mogelijkheid om verschillende perspectieven toe te laten. Tegenover iedere waarheid kan een andere worden geplaatst, geheel in lijn met het postmodernisme; hoe de rol van taal wordt gebruikt om de realiteit binnen het beleid vorm te geven. Want de omfloerste waarheid is dat de locaties van flexwoningen helemaal niet bedoeld zijn voor hun huidige gebruik. Ze onttrekken zich aan het planologische toekomstperspectief, met als voornaamste doel om een oplossing te bieden voor de maatschappelijke druk om zoveel mogelijk mensen van een woning te voorzien. En om die illusie in stand te houden is toch weer het theater nodig, en dan niet in de vorm van het eerder genoemde 'gebeuren' ofwel het narratief, maar door de stad als podium in te zetten. Alles kan en mag daar gebeuren, en deel uitmaken van de betoverende buitenruimte. In concrete termen: ter compensatie van het beperkte woonoppervlak moet de buitenruimte deel uitmaken van het woongenot via een gezamenlijke tuin en het idee van een gemeenschap. Beloftes die coherentie en samenhang suggereren, maar niet stroken met de werkelijkheid. Volgens socioloog Richard Sennett koesteren veel stadsplanners een droom waarbij er minder muren en filters nodig zijn in de openbare ruimte, en stelt in de lijn van het theater dat 'voor voorstellingen zijn bepaalde solide barrières nodig zodat mensen goed kunnen horen en zien.'

Als die waardevolle begrenzing tussen de binnen- en buitenruimte uit plaatstaal bestaat, terwijl voor het geluk van belang is om 'gaten in de muur te kunnen boren'. Als het formaat van de woning te beperkt is om je te hechten aan voorwerpen en niet toelaten om je eigen persoonlijkheid terug te vinden. Ook de afmetingen van een meubelstuk en een huis zijn van groot belang voor een harmonieuze omgeving. Rossi spreekt dan ook de functionalisten tegen die aannemen dat een huis bedoeld is om één vooraf bepaalde functie te vervullen, maar betoogt dat het juist meer functies moet kunnen toelaten. 'Niets kan mooi zijn, of het nu een persoon, een ding of een stad is, als het alleen maar zichzelf betekent, beter gezegd, als het alleen maar naar zijn nut verwijst.'

Wereld

Hoewel de grondslag van nut niet ter discussie staat, de woningen worden weliswaar niet om hun uiterlijk gewaardeerd, maar wel dat ze van permanente kwaliteit zijn, of gewoonweg dat ze er zijn. Het is vooral de onoprechtheid van hun aanwezigheid die wringt, schuurt of verzet oproept. De heersende verwachting is echter dat het stedelijke landschap, en de gebouwen die zich daarin bevinden, hun bewoners overleven, waarmee het verleden een verbintenis aangaat met de toekomst. Dat gaat over cultuur, traditie en eigenaarschap dat op deze plekken geen vat kan krijgen. De tegenstellingen zijn te talrijk. Een community kun je niet vormgeven op de tekentafel, net zomin dat je geluk kunt bagatelliseren. Hoewel er ook positieve reacties zijn te beluisteren - tegen de achtergrond van filmbeelden met veel identieke woningen - neemt dit niet weg dat er iets verloren is gegaan. Is het huis dan vergeten? Volgens Coccia is dat in de filosofie zeker het geval: 'Alsof de woning een machine is die het leven in staat stelt geen sporen achter te laten.' Hij wijst erop dat de meerderheid van woningen anonieme constructies zijn die je kan identificeren op basis van topografische coördinaten zoals een adres of een vervangbaar label. Het vergeten van het huis maakte dat het ondergeschikt is gemaakt aan de politiek, dat geluk een schimmenspel is geworden en als gevolg een puur stedelijke realiteit overblijft.

Mirte van Duppen zich onthoudt van iedere vorm van commentaar maar, *Flexscapes* bevat tal van aanwijzingen dat haar analyse over het nieuwe Nederlandse wonen niet geheel vrij is van suggesties. Door zorgvuldige regie tussen beeld en geluid worden de tegenstellingen voelbaar en staat de esthetiek in dienst van het verbeelden van de eentonigheid terwijl de bewoners de meest uitgesproken meningen laten horen. Een realistische weergave vraagt nu eenmaal om het uitvergroten van de realiteit. Zonder stellingname geen debat en dat is wat Mirte beoogt: het faciliteren van de maatschappelijke discussie die heden en vandaag gevoerd moet worden. Tegelijkertijd is het een momentopname van deze tijd waarin we in navolging van Coccia mogen nadenken over het huis door onze wereld te beschouwen als een woning waar je zorg voor draagt: een ruimte waarin iedereen zich welkom voelt.

Esther van Rosmalen, 2025

Bronnen:

Filosofie van het huis; Emanuele Coccia; 2021.
Wetenschappelijke autobiografie; Aldo Rossi; 1990.
De performer, Richard Sennett; 2024

*Parafraze op de uitspraak van de politicus Jan Schaefer (PvdA): 'In gelul kan je niet wonen'.